

Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.
Серія 20. Біологія. – 2013. – випуск 5. – С. 61 – 67

УДК 595.792(477)

Г.Д. Нужна

Інститут зоології імені І. І. Шмальгаузена
НАН України,
вул. Б. Хмельницького 15, м. Київ, 01601

ЇЗДЦІ-АНОМАЛОНІНИ (HYMENOPTERA, ICHNEUMONIDAE, ANOMALONINAE) ЧОРНОМОРСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА

Їздці-аномалоніни, Ichneumonidae, Anomaloninae, Чорноморський біосферний заповідник

Підродина Аномалоніни (Anomaloninae) належить до родини їздців-іхневмонід (Ichneumonidae) ряду Hymenoptera. За сучасною класифікацією її поділяють на дві триби: Anomalonini Viereck та Gravenhorstiini Enderlein [10]. Триба Anomalonini репрезентована одним сучасним родом – *Anomalon* Panzer, решта родів підродини належать до триби Gravenhorstiini. Їздці з триби Anomalonini є личинково-лялечковими ендопаразитами личинок жуків-чорнотілок (Coleoptera, Tenebrionidae), а представники триби Gravenhorstiini – гусенів з багатьох родин лускокрилих [2].

На відміну від більшості інших іхневмонід, їздці підродини Anomaloninae можуть населяти місцевості із доволі посушливим кліматом, чим і пояснюється більше різноманіття їх видів у степових районах [7,8].

Раніше детальне вивчення фауни аномалонін Півдня України, зокрема Чорноморського біосферного заповідника, ніхто не проводив. Відомості про деякі види з цієї території можна знайти в роботах з вивчення фауни іхневмонід колишнього СРСР [2, 5], а також в працях з вивчення комплексів комах-ентомофагів шкідників лісу та сільськогосподарських культур [3, 4, 6].

Матеріал і методика досліджень

Матеріалом для написання статті слугувала колекція їздців-аномалонін Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, зібрана його співробітниками за період понад 40 років. Вивчено типовий та порівняльний матеріал, що зберігається в колекціях Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України (м. Київ), Зоологічного інституту РАН (м. Санкт-Петербург) та Зоологічного музею МДУ (м. Москва).

Збір та камеральна обробка матеріалу здійснювалася за стандартними ентомологічними методиками [1].

Результати дослідження та їх обговорення

На території Чорноморського Біосферного заповідника нами виявлено 7 родів та 17 видів їздців-аномалонін, що є типовими для Півдня України. Два види (*Erigorgus romani*, *E. villosus*) вперше знайдені у фауні України, а *E. romani* в Україні відомий

лише з Чорноморського біосферного заповідника. Нижче наводимо перелік виявлених видів із вказівками на їх географічне поширення і господарів.

1. *Anomalon cruentatum* Geoffroy

Матеріал: Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Івано-Рибальчанська ділянка: 9 ♀ 22-23. 06. 1970, 6 ♂ 5 ♀ 1-2. 06. 1974; 7 ♀ 5 ♂ 20. 07. 1974 (В. Толканіц); 2 ♂ 1 ♀ 14. 08. 1976; 1 ♀ 8. 09. 1978 (А. Котенко); 10 ♂ 4 ♀ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Соленоозерна ділянка, 27. 05. 1976 (В. Толканіц).

Поширення: Україна (південні області); Середня та Південна Європа, Росія, Казахстан, Середня Азія; Туреччина, Афганістан.

Господарі: *Opatrum sabulosum* (L.), *Pedinus femoralis* (L.)

2. *A. chinense* Kokujev

Матеріал: 2 ♂ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Соленоозерна ділянка, 26. 05. 1976 (А. Котенко).

Поширення: Україна (Херсонська обл.), Росія (південний схід європейської частини), Туреччина, Західний Китай.

Господар не відомий.

3. *Agropyron gracilipes* Curtis

Матеріал: 1 ♀ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Соленоозерна ділянка, 11. 06. 1989 (А. Котенко); 1 ♀ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Івано-Рибальчанська ділянка, 14. 06. 1989 (А. Котенко); 1 ♀ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Потіївська ділянка, 15. 06. 1989 (А. Котенко).

Поширення: Україна (Одеська, Херсонська обл.); середня смуга та південь Західної Європи, Росія (європейська частина, Південний Схід Західного Сибіру, Амурська обл., Південне Примор'я).

Господарі: *Acleris notana* Don. ; *Loxostege sticticalis* L.

4. *A. flaveolatum* Gravenhorst

Матеріал: 1 ♀ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Кордон Кадецького, 25. 05. 1985 (М. Нарольський); 1 ♂ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Івано-Рибальчанська ділянка, 26. 05. 1982 (В. Толканіц).

Поширення: Україна (повсюди); Західна Європа; Росія (європейська частина, північний схід Західного Сибіру, Забайкалля, Амурська обл., Примор'я, Сахалін, Курильські острови), Кавказ, Казахстан, Киргизстан, північно-східний Китай, півострів Корея.

Господарі: *Lobesia botrana* (Den. et Schiff.), *Archips xylosteana* (L.), *Sparganothis pilleriana* (Den. et Schiff.), *Pandemis heparana* (Den. et Schiff.), *Yponomeuta evonymella* (L.), *Y. cagnagella* (Hb.), *Orthosia miniosa* (Den. et Schiff.), *Earias chlorana* (L.), *Pseudoips prasinana* (L.), *Eupithecia valerianata* (Hb.), *Gymnoscelis rufifasciata* (Haworth), *Acrobasis consociella* (Hb.), *Thyatira batis* (L.), *Thecla betulae* (L.).

5. *A. flexorium* Thunberg

Матеріал: 2 ♂ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Івано-Рибальчанська ділянка, 1. 06. 1974, 27. 05. 1976; 2 ♂ 8. 09. 1978 (В. Толканіц); 1 ♂ 2 ♀ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, ур. Білі кучугури, 10. 08. 1978 (А. Котенко); 1 ♂ 2 ♀ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, кордон ім. Кадецького, 26-28. 05. 1985 (М. Нарольський); 4 ♂ 2 ♀ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Потіївська ділянка, 14-16. 06. 1989 (А. Котенко); 2 ♂ 3 ♀ Херсонська обл., Голопристанський р-н,

Чорноморський біосферний заповідник, Івано-Рибальчанська ділянка, 14. 06. 1989 (А. Котенко).

Поширення: Транспалеарктичний вид.

Господарі: *Tortrix viridana* L., *Clepsis pallidana* (F.), *Yponomeuta padella* (L.), *Y. evonymella* (L.), *Cucullia artemisiae* (Hufn.), *Anartha myrtilli* (L.), *Hadena bicurris* (Hufn.), *Aplocera plagiata* (L.), *Alsophila aescularia* (Den. et Schiff.), *Ematurga atomaria* (L.), *Eupithecia actaeata* Wald., *Clostera pigra* (Hufn.), *C. curtula* (L.), *Diurnea lipsiella* (Den. et Schiff.), *Loxostege sticticalis* L., *A. consociella* (Hb.), *Sciota hostilis* Steph., *Phycita roborella* (Den. et Schiff.), *Zerynthia polyxena* (Den. et Schiff.), *Z. rumina* (L.).

6. A. hilare Tosquinet

Матеріал: 1♀ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Потіївська ділянка, 15. 06. 1989 (А. Котенко).

Поширення: Україна (Вінницька, Одеська, Миколаївська, Херсонська, Харківська, Донецька, Луганська обл., Крим); Росія (південний схід європейської частини, Північний Кавказ, Іркутська, Амурська обл., Південне Примор'я), Туркменія, Узбекистан, Північний Казахстан, середня смуга Західної Європи.

Господар не відомий.

7. A. varitarsum Wesmael

Матеріал: 1♂ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Потіївська ділянка, 15. 06. 1989 (А. Котенко).

Поширення: Україна (повсюди); Західна Європа, Росія (європейська частина, Північний Кавказ, Забайкалля, Амурська обл., Південне Примор'я), Східний Казахстан, Японія.

Господарі: *Archips crataegana* (Hb.), *Y. padella* (L.), *Hypena crassalis* (F.).

8. Aphanistes gliscens Hartig

Матеріал: 1♂ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Івано-Рибальчанська ділянка, 5. 05. 1974 (А. Котенко).

Поширення: Україна (Рівненська, Черкаська, Дніпропетровська, Полтавська, Херсонська обл.), Росія (середня смуга, Північний Кавказ, Середній Урал, Забайкалля, Південне Примор'я, Сахалін), Киргизстан, Казахстан (Цілиноградська, Алма-Атинська обл.), Західна Європа, Мала Азія.

Господарі: *Spatalia argentina* (Den. et Schiff.), *Sphinx pinastri* L., *Bupalus piniaria* (L.), *Lycia hirtaria* (Cl.), *L. pomonaria* (Hb.), *Apocheima hispidaria* (Den. et Schiff.), *Phigalia pilosaria* (Den. et Schiff.), *Panolis flammea* (Den. et Schiff.), *Colocasia coryli* (L.), *Agrotis ripae* Hb., *Cucullia lychnitis* Ramb., *Moma alpium* Osb., *Acronicta cuspis* (Hb.).

9. Barylypa amabilis Tosquinet

Матеріал: Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Соленоозерна ділянка: 1♀ 25. 06. 1970 (В. Толканіц); 1♂ 10. 06. 1976 (А. Котенко); 1♂ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Потіївська ділянка, 5. 08. 1978 (А. Котенко).

Поширення: Україна (Одеська, Київська, Херсонська, Донецька, Луганська обл., Крим); Середня та Південна Європа; Росія, Кавказ, Казахстан; Північна Африка, Ізраїль, Іран, Афганістан.

Господарі: *Orgyia dubia* (Tausch.), *Agrotis segetum* (Den. et Schiff.), *Helicoverpa armigera* (Hb.), *Spodoptera exigua* (Hb.).

10. B. delictor Thunberg

Матеріал: 1♂ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Івано-Рибальчанська ділянка 4. 05. 1974 (А. Котенко).

Поширення: Україна (Тернопільська, Київська, Херсонська, Полтавська, Донецька, Луганська обл., Крим); Західна Європа; Росія, Казахстан, Киргизія, Таджикистан.

Господарі: *Calophasia lunula* (Hufn.), *Simyra albovenosa* (Goeze), *S. nervosa* (Den. et Schiff.), *Chloantha hyperici* Den. et Schiff., *Acronicta menyanthidis* (Esp.), *Malacosoma neustria* (L.), *M. castrensis* (L.), *Thaumetopoea pityocampa* (Den. et Schiff.), *Z. polyxena* (Den. et Schiff.).

11. *B. uniguttata* Gravenhorst

Матеріал: Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Івано-Рибальчанська ділянка: 2♂ 9. 04. 1974 (А. Котенко); 1♀ 25. 04. 1983 (М. Нестеров).

Поширення: Україна (Київська, Миколаївська, Херсонська, Полтавська, Запорізька, Донецька, Луганська обл., Крим); Західна Європа, Росія, Вірменія; Іран, Афганістан.

Господар не відомий.

12. *Erigorgus fibulator* Gravenhorst

Матеріал: 1♂ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Івано-Рибальчанська ділянка, 9. 04. 1974 (А. Котенко).

Поширення: Україна (Херсонська, Одеська, Луганська обл., Крим), Росія (південний схід європейської частини), Грузія, Вірменія, Казахстан (Кустанайська, Цілиноградська обл.). Середня Азія, середня та північна Європа.

Господарі: *Euxoa tritici* (L.), *M. castrensis* (L.), *Diloba caeruleocaphala* (L.), *Zygaena filipendulae* (L.), *Z. lonicerae* (Schev.).

13. *E. leucopus* Szépligeti

Матеріал: 1♂ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Івано-Рибальчанська ділянка, 9. 04. 1974 (А. Котенко).

Поширення: Україна (Херсонська обл., Крим); Росія, Кавказ, Казахстан; Середня та Південна Європа.

Господар: *Cucullia blattariae* (Esp.).

14. *E. romani* Hellen (рис. 1)

Матеріал: 2♀ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Івано-Рибальчанська ділянка: 11. 04. 1974 та 6. 05. 1982 (А. Котенко).

Поширення: Україна (Херсонська обл.); центр та північ Західної Європи; Росія (Прибайкалля).

Господар не відомий.

Рис. 1. *Erigorgus romani*, голова спереду

15. *E. villosus* Gravehnorst (рис. 2-3)

Матеріал: 1♀ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Соленозерна ділянка, 27. 04. 1966 (збирач невідомий).

Поширення: Україна (Херсонська обл., Крим); Центральна Європа. Вид вперше вказаний для території України.

Господар: *Lemonia dumi* (L.).

Рис. 2. *Erigorgus villosus*, голова спереду

Рис. 3. *Erigorgus villosus*, голова та мезосома збоку.

16. *Heteropelma megarthrum* Ratzeburg

Матеріал: 1 ♂ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Соленозерна ділянка, 27. 06. 1978 (А. Котенко).

Поширення: Україна (повсюди); середня смуга Західної Європи; Росія (середня смуга та південь Європейської частини, південь Сибіру, Забайкалля, Якутськ, Амурська обл., південне Примор'я, Сахалін, Курильські острови); Північна Монголія, Північно-Східний Китай, півострів Корея, Японія.

Господарі: *B. piniaria* (L.), *P. flammea* (Den. et Schiff.), *Anarta myrtilli* (L.), *Pseudoips prasinana* (L.).

17. *Trichomma enecator* Rossi

Матеріал: 1 ♀ Херсонська обл., Голопристанський р-н, Чорноморський біосферний заповідник, Соленоозерна ділянка, 3. 06. 1979 (А. Котенко).

Поширення: Україна (повсюди); Західна Європа; Росія, Казахстан; Північна Африка, Японія.

Господарі: *Pachythellia villosella* (Ochs.), *Cydia pomonella* (L.), *Spilonota ocellana* (Den. et Schiff.), *Archips xylosteana* (L.), *A. rosana* (L.), *A. betulana* (Hb.), *Aleimma loeflingiana* (L.), *T. viridana* L., *Acleris hastiana* (L.), *Lobesia botrana* (Den. et Schiff.), *Epinotia tetraguetrana* (Hw.), *Macrothylacia rubi* (L.), *Lymantria dispar* (L.), *M. alpium* (Osborne), *Earias chlorana* (L.).

Висновки

У фауні Чорноморського біосферного заповідника виявлено 17 видів їздців-аномалонін, які належать до 7 родів. Серед них найпоширенішими є *Anomalon cruentatum*, *Agrypon flexorium*, *A. gracilipes*, *Barylypa amabilis*, *B. uniguttata*. Вперше вказані для фауни України 2 види (*Erigorgus romani*, *E. villosus*), а *Erigorgus romani* в Україні відомий лише з Чорноморського біосферного заповідника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольди К. В. Определитель насекомых европейской части СССР. Перепончатокрылые: Определители по фауне, издаваемые Зоологическим институтом АН СССР / К. В. Арнольди, Г. М. Длусский, Н. В. Курзенко, А. С. Лелей, М. Н. Никольская и др. – Л.: Наука, 1978. – Т. 3, ч. 1. – 584 с.
2. Атанасов А.З. Определитель насекомых европейской части СССР. Перепончатокрылые: Определители по фауне, издаваемые Зоологическим институтом АН СССР / А. З. Атанасов, В. П. Йонайтис, Д. Р. Каспарян, В. С. Куслицкий, А. П. Расницын и др. – Л.: Наука, 1981. – Т. 3, ч. 3. – 688 с.
3. Зерова М. Д. Энтомофаги зеленой дубовой листовертки и непарного шелкопряда юго-запада европейской части СССР / М. Д. Зерова, А. Г. Котенко, Л. Я. Серегина, В. И. Толканиц. – Киев, Наукова думка, 1989. – 200 с.
4. Зерова М. Д. Энтомофаги вредителей яблони юго-запада СССР / М. Д. Зерова, В. И. Толканиц, А. Г. Котенко и др. – Киев, Наукова думка, 1991. – 276 с.
5. Мейер Н.Ф. Паразитические перепончатокрылые сем. Ichneumonidae СССР и сопредельных стран: В 6 т. / Н.Ф. Мейер – Л.: Изд. Академии наук СССР, 1935. – Т. 4. – 536 с.
6. Плотников В. К биологии сосновой пяденицы (*Bupalus piniarius*) и некоторых ее паразитов / В. Плотников // Русск. энтомол. обозр. – 1914. – № 14. – С. 23–43.
7. Gauld I. D. The classification of the Anomaloninae (Hymenoptera, Ichneumonidae) // Bulletin of the British Museum (Natural History). Entomology. – 1976. – Vol. 33. – № 1. – P. 4–77.
8. Gauld I. D. Ichneumonidae: Ortopelmatinae and Anomaloninae / I. D. Gauld, P. A. Mitchell // Hdb. Ident. Brit. Ins. – 1977. – Vol. VII, Part 2(6). – P. 1–29.

9. Townes H. The genera of Ichneumonidae. Part 4 / H. Townes // Memoirs of the American Entomological Institute. – 1971. – N 17. – P. 122– 58.
10. Yu D. S. A catalogue of world Ichneumonidae (Hymenoptera) / D. S Yu., K. Horstmann // Memoirs of the American Entomological Institute. – 1997. – 58. – Part1. – P.27–54.

А.Д. Нужна

НАЕЗДНИКИ-АНОМАЛОНИНЫ (HYMENOPTERA, ICHNEUMONIDAE, ANOMALONINAE) ЧЕРНОМОРСКОГО БИОСФЕРНОГО ЗАПОВЕДНИКА

Приведен аннотированный список наездников-ихневмонид подсемейства Anomaloninae Черноморского биосферного заповедника, включающий 17 видов из 7 родов. Впервые в фауне Украины обнаружены *Erigorgus romani* и *E.villosus*.

A.D. Nuzhna

ICHNEUMONIDAE OF THE SUBFAMILY ANOMALONINAE OF THE BLACK SEA NATURE RESERVE

The checklist of the Ichneumonidae of the subfamily Anomaloninae known in the fauna of Black Sea Nature Reserve is given. It is included 17 species belonging to 7 genera. *Erigorgus romani* and *E.villosus* are recorded from Ukraine for the first time.

Надійшла 20.12. 2012 р.